

СПОМЕНИЦА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА СРЕМ

7

СРЕМСКА МИТРОВИЦА
2008

СРЕМСКА МИТРОВИЦА

Главни уредник:
Мр Ђорђе Ђурић

Редакција:
Др Ненад Лемајић
Др Љубодраг Димић
Нада Симић-Лемајић

Лектор:
Татјана Пивнички-Дринић

Превод резимеа:
Слободан Максимовић

Издавач:
Историјски архив „СРЕМ”

Тираж:
500

Штампа:
ГРАФАМПРОМЕТ
Рума, Јована Суботића 33

ISSN: 1451-3676

СПОМЕНИЦА

ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА „СРЕМ”

7

СРЕМСКА МИТРОВИЦА
2008.

Овај број часописа „Споменица Историјског архива СРЕМ”
штампан је захваљујући материјалној помоћи
Покрајинског секретаријата за културу.

САДРЖАЈ CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ ARTICLES AND TREATISES

- Софија Божић: *Срби у Срему и парламентарни избори у Краљевини СХС – Serbs in Srem ad parliamentary elections in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes* 9
- Радомир Ј. Поповић: *Сремци у протоколу шабачког маџистрата – Citizens of Srem in the protocol of the Šabac magistrate* 26
- Снежана Божанић: *Равничка села и села великог челника Радића Поступовића „у Мачви” – Villages in ravanica region and the villages of the high official Radič Postupović ”in Mačva”* 34
- Горан Васин: *Ктиторска делатност патријарха Георгија Бранковића у Сремским Карловцима – Patronal activities of the patriarch Georgije Branković in Sremski Karlovci* 46
- Борис Стојковски: *Бачки жупан Вуг – Vid, the župan of Ваџка* 62

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА CONTRIBUTION AND MATERIALS

- Душко М. Ковачевић: *Инвентари манастира Шишаћовца и Петковице из 1919. године – Inventories of monasteries Šišatovac and Petkovica of 1919.* 75
- Владан Гавриловић: *Обавезе провинцијалног Срема 1714. године у порезу и оџреву – Duties of the provincial Srem in 1714 in taxes and firewood* 121
- Александар Касаш: *Записници Матичне комисије за оснивање Института за изучавање историје Војводине пре четвори деценије – Minutes of the Committee for founding the Institute for studies of the history of Vojvodina four decades ago.* 127

ИСТОРИОГРАФИЈА
HISTORIOGRAPHY

- Михаел Антоловић: *Српска историографија о Немцима у Војводини – Serbian historiography on Germans in Vojvodina* 149
- Предраг Вајагић: *Историографија о Сремском фронту – Historiography of the Srem front* 166

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ
REVIEWS AND NOTES

- Горан Васин: *Сремска Миџровица – град вреднији од царске кћери – Sremska Mitrovica – City worthier than an emperor's Daughter.* 183
- Михаел Антоловић: *Историографија пред изазовом постмодерне. Ричард Ц. Еванс, У одбрану историје – Historiography at the Challenges of Postmodernism Richard J. Evans, In Defense of History* 188
- Мирослав Павловић: *Historija Osmanske države i civilizacije, priredio Ekmeleddin Ihsanoglu – The History of the Ottoman State and Civilization, Edited by Ekmeleddin Ihsanoglu* 193
- Борис Стојковски: *Човек средњега века – The Man of the Middle Ages* . . 199

IN MEMORIAM

- Ненад Лемајић: *Академик Славко Гавриловић* 203

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ
ARTICLES AND TREATISES

Софија Божић

Институт за новију историју Србије – Београд

СРБИ У СРЕМУ И ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ
У КРАЉЕВИНИ СХС

Сажетак: Рад представља прилог историји парламентаризма у југословенској држави. Анализирани су резултати парламентарних избора 1920, 1923, 1925. и 1927. године (степен излазности бирачког тела, изборни резултати по срезовима, број, политичка припадност, национална структура, место пребивалишта изабраних посланика и друго) на подручју Срема, с посебним акцентом на српске странке и њихове кандидате.

Кључне речи: Срем, Краљевина СХС, Народна скупштина, Парламент, народни посланици.

Пре уједињавања Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године Срем је био једна од осам жупанија на које је била подељена територија Хрватске и Славоније у Хабзбуршкој монархији и имао је, према подацима из 1910, 397.103 становника, од тога 103.988 Хрвата или 26,2% и 183.156 Срба или 44,7%.¹ Уредбом из 1922. године постао је једна од 33 територијално-административне области у држави, са седиштем у Вуковару.² При томе, Сремска област обухватала је исто подручје које је некада било у саставу Сремске жупаније. Уредба, која је ступила на снагу тек средином двадесетих година, важила је све до доношења Закона о називу и подели Краљевине на управна подручја 3. октобра 1929, када је простор Срема подељен између Дунавске, Дринске и Савске бановине, а Уставом из 1931. између Дунавске и Савске.³

1 Josip Lakatoš, *Narodna statistika*, Zagreb 1914, 21.

2 *Службене новине Краљевине Срба, Хрватца и Словенаца*, бр. 92, 28. април 1922.

3 „Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја”, *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. 232, 4. октобар 1929; *Устав Краљевине Југославије од 3. септембра 1931. године*, Београд 1931. Питање припадности Срема представљало је јабуку раздора између Срба и Хрвата откада је отворено 1848–49. године, па је оптерећивало и српско-хрватске односе у Краљевини СХС/Југославији. Више о томе: Vasilije Đ. Krestić, *Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslovenska ideja u drugoj polovini XIX veka*, Beograd 1988, 83–109; Mira Radojević, „Sporazum Cvetković–Maček i pitanje razgraničenja u Sremu”, *Istorija 20. veka*,

Према резултатима пописа становништва из 1921. године, првог пописа који је рађен у југословенској држави, на подручју Сремске жупаније живело је 389.098 становника, од тога по вероисповести 182.635 православног, 165.212 римокатолика, 5.635 гркокатолика, 31.921 евангелик, 262 муслимана, 2.503 „израелићана”, 904 „других” и 26 „без конфесије и непознато”. Подаци о матерњем језику пописане популације кажу да је Сремска жупанија имала 286.677 Срба или Хрвата, 1.636 Словенаца, 14.525 Чехословака, 4.352 Русина, 195 Пољака, 942 Руса, 19.829 Мађара, 58.133 Немца, 63 Арнаута, 15 Турака, 154 Румуна (Цинцара), 152 Италијана, 13 Француза, 12 Енглеца и још 2.400 припадника других народа. У Земуну је регистровано 18.528 становника, од тога 7.473 православног, 9.653 римокатолика, 33 гркокатолика, 684 евангелика, 48 муслимана, 617 „израелићана”, 15 „других” и 5 „без конфесије и непознато”. По матерњем језику, Земун је имао 10.158 Срба или Хрвата, 260 Словенаца, 277 Чехословака, 3 Русина, 26 Пољака, 533 Руса, 451 Мађара, 6.631 Немца, 11 Арнаута, 5 Турака, 41 Румуна, 37 Италијана, 18 Француза, 6 Енглеца и 71 грађанина који је говорио неким другим језиком.⁴ Пошто припадност православној вери представља поуздану основу за одређивање броја Срба, значи да је у Сремској жупанији било 46,93% српског становништва и у Земуну 40,33%.

Уочи Првог светског рата странка с највише присталица код Срба у Срему била је Радикална странка, а снажне покушаје да се и сама учврсти на том простору чинила је Српска самостална странка.⁵ Зато је политички живот Срема обележавало пре свега супарништво тих двеју политичких организација.⁶ У том погледу ништа се није променило ни у Краљевини СХС у којој су страначке активности, замрле током ратног периода, поново оживеле одмах по њеном оснивању. Пошто су срушене државне границе које су делиле две политичке странке сличне програмске оријентације, радикали из некадашње Угарске и Троједнице пришли су радикалима из Србије, настављајући да делују у оквиру јединствене страначке орга-

1–2/1992, 61–72; Mira Radojević, „Srpsko-hrvatski spor oko Vojvodine 1918–1941”, *Istorija 20. veka*, 2/1996, 39–72; Mira Radojević, „Srpsko-hrvatski spor oko Bosne i Hercegovine i Vojvodine u periodu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca / Jugoslavije”, *Dijalog povjesničara-istoričara 2*, Zagreb 2000, 325–339.

4 Дефинитивни резултати пописа становништва од 31 јануара 1921 год., Сарајево 1932, 280–288.

5 Лазар Ракић, *Радикална странка у Војводини 1902–1919*, Нови Сад 1983, 143; Гордана Кривокапић-Јовић, *Српска народна самостална странка 1903–1914*, Загреб 2000, 67.

6 Василије Ђ. Крстић, *Историја српске шtamпе у Угарској*, Нови Сад 1980, 329–340.

низације.⁷ За разлику од радикала самосталци су ушли у нову, Демократску странку у којој ће, неколико година касније, доћи до раскола који ће резултовати формирањем још једне, Самосталне демократске странке.⁸ Најзначајније српске политичке странке у Краљевини СХС редовно су излазиле на парламентарне изборе, одржане 1920, 1923, 1925. и 1927. године, истичући своје кандидатске листе и на подручју Срема. У овом раду, који представља прилог историји парламентарне традиције у Југославији (истовремено и проверава стереотип о српској доминацији над осталим народима⁹), осветлићемо изборне резултате на том делу државне територије, с посебним акцентом на српске странке и њихове кандидате.

На изборима за Уставотворну скупштину 28. новембра 1920. године, првим изборима који су одржани у Краљевини СХС, Срем је, са својих десет срезова (Земунски, Шидски, Жупањски, Винковачки, Илочки, Старопазовачки, Митровачки, Румски, Иришки и Вуковарски), чинио посебну изборну јединицу. Процент заступљености Срба у националној структури становништва Земунског среза, заједно с градом Земуну, износио је 64,88%; у Шидском срезу Срби су у структури становништва учествовали са 44,66%, у Жупањском са 6,22%, у Винковачком, с градом Винковцима, са 12,98%, у Илочком са 43,10%, у Старопазовачком, заједно с Петроварадином и Сремским Карловцима, са 50,85%, у Митровачком, заједно с градом Митровицом, са 74,66%, у Румском са 52,49%, у Иришком са 74,66% и у Вуковарском, с градом Вуковаром, са 36,05%. Од 81.074 бирача Сремске жупаније на изборе је изашло 56.254 гласача или 69,65%. У Митровачком и Иришком изборном срезу, где је било највише Срба, од 8.847, односно 5.503 бирача, гласало је 5.805, односно 3.927 грађана, што износи 65,61% и 71,36%. Земунски срез, са 10.052 бирача, дао је 6.446 гласача или 64,12%, у Румском срезу, са 6.719 бирача, било је 4.316 гласача или 62,45%, у Старопазовачком срезу, са 11.605 бирача, гласало је 7.592 грађанина или 65,42%; у Шидском срезу, са 7.131 бирачем, гласало је 5.297 грађана или 74,28%, у Илочком, са 5.700 бирача, 4.146 грађана или 72,73%, у

⁷ Л. Ракић, *Нав. дело*, 203. О Радикалној странци у Краљевини СХС и посебно на подручју Сремске жупаније вид.: Гордана Кривокапић-Јовић, *Оклој без вијеза: О социјалним основама и организационој структури Народне радикалне странке у Краљевини Срба, Хрватиа и Словенаца (1918–1929)*, Београд 2002.

⁸ Подробније: Branislav Gligorijević, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca*, Београд 1970; Hrvoje Matković, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Загреб 1972.

⁹ На потребу и значај оваквих истраживања већ је указано у радовима проф. Ђорђа Станковића „Srbi u Slavoniji na izborima na Ustavotvornu skupštinu 1920. godine”, *Tokovi istorije*, 1–2/2002, 45–66 и *Istorijski stereotipi i naučno znanje*, Београд 2004.

Вуковарском, са 8.120 бирача, 6.530 грађана или 80,41%, у Винковачком, са 8.677 бирача, 6.016 грађана или 69,34% и у Жупањском срезу, са 8.720 бирача, 6.179 грађана или 70,86%. Најмање гласача дао је Румски срез, а највише Вуковарски.

Гласачи Сремске жупаније одређивали су се између осам кандидатских листа: социјалдемократске, комунистичке, радикалне, демократске, затим листе Савеза земљорадника, Хрватске заједнице, Хрватске сељачке пучке странке и Хрватске пучке странке. На свакој листи било је уписано по 17 кандидата. Најмање 10 кандидата са социјалдемократске листе и исто толико са комунистичке били су Срби, на радикалној листи и на листи Савеза земљорадника Срби су били сви кандидати, на демократској је истакнуто 13 Срба, док се на листама хрватских политичких странака није налазио ниједан Србин. Међу кандидатима су били и неки од најзначајнијих оновремених политичара, попут Николе Пашића као носиоца листе Радикалне странке, др Жарка Миладиновића и др Војислава Јањића, такође радикала; кандидовали су се и Милорад Драшковић (демократска листа), Витомир Кораћ (социјалдемократска листа), Никола Груловић (комунистичка листа), др Ладислав Полић (Хрватска заједница), Стјепан Радић и др Јурај Крњевић (Хрватска пучка сељачка странка) и други.¹⁰

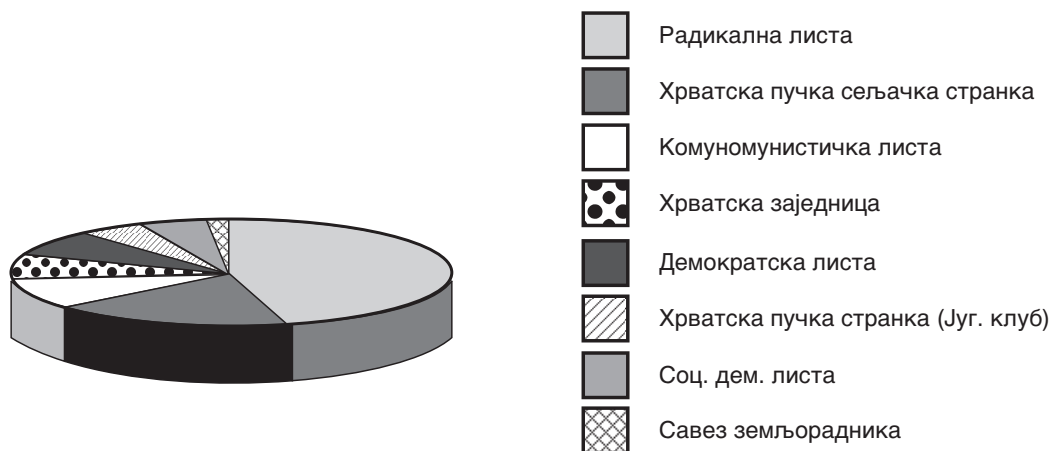
У Митровачком срезу убедљиву победу однела је Радикална странка, освојивши 4.092 гласа. Следили су, далеко заостајући, Савез земљорадника са 520 гласова и Демократска странка са 430 гласова, а затим Комунистичка и Хрватска пучка сељачка странка са по 206 гласова, Хрватска заједница, Социјалдемократска странка и Хрватска пучка странка. У Иришком срезу радикали су победили исто тако надмоћно, са 2.746 освојених гласова. Иза њих су били социјалдемократи са 466 гласова, комунисти са 345 гласова, демократи са 123 гласа итд. Слично је било и у Земунском срезу: прво место освојили су радикали са 4.249 гласова, а далеко иза њих нашли су се демократи са 942 гласа. И у Румском срезу, који је такође имао апсолутну већину српског становништва, радикали су били у великој предности са 2.694 освојена гласа према 503 гласа за Хрватску пучку сељачку странку, 453 гласа за социјалдемократе, 306 за демократе, 114 за комунисте, 113 за Хрватску заједницу, 103 за Савез земљорадника и 31 за Хрватску пучку странку. Гласачима Старопазовачког среза највише поверења уливала је, као у већ наведеним срезовима, Радикална странка, за коју је гласало 3.945 грађана, док је 959 грађана гласало за комунисте, 799 за Хрватску пучку

¹⁰ *Стијачнички преглед избора народних посланика за Уставотворну Скупштину Краљевине Срба, Хрватца и Словенаца, извршених на дан 28. новембра 1920. год.*, Београд 1921, III део (Хрватска и Славонија).

сељачку странку, 696 за Хрватску заједницу, 650 за демократе, 246 за социјалдемократе, 180 за Хрватску пучку странку и 113 за Савез земљорадника. Шидски срез дао је 1.788 гласова радикалима, 760 комунистима, 729 социјалдемократима, 720 Хрватској пучкој сељачкој странци, 667 Хрватској пучкој странци, 348 демократима, 242 Хрватској заједници и 38 Савезу земљорадника. У Илочком срезу 2.352 грађанина гласало је за радикале, док су све остале странке за њима далеко заостајале. У Вуковарском срезу водили су радикали са 2.891 гласом испред комуниста који су добили 1.209 гласова. У Винковачком срезу највише гласова освојила је Хрватска пучка сељачка странка са 2.548 гласова, а после ње су се нашле Хрватска заједница са 935 и Радикална странка са 830 гласова. Хрватска пучка сељачка странка била је на првом месту и у Жупањском срезу, са 4.328 гласова. Гласови које су политичке странке освојиле у сремским срезovima наведени су у табели:

ИЗБОРНИ СРЕЗ	Радикална листа	Хрватска пучка сељачка странка	Комунистичка листа	Хрватска заједница	Демократска листа	Хрватска пучка странка (Југосл. клуб)	Социјалдемократска листа	Савез земљорадника
Земун	4.249	27	331	337	942	33	484	43
%	65,9	0,4	5,13	5,2	14,6	0,5	7,5	0,66
Шид	1.788	720	760	242	348	667	729	38
%	33,75	13,59	14,34	4,56	6,56	12,59	13,76	0,71
Жупања	71	4.328	723	459	119	427	22	29
%	1,14	70,04	11,70	7,42	1,92	6,91	0,35	0,46
Винковци	830	2.548	612	935	195	768	72	57
%	13,79	42,35	10,17	15,54	3,24	12,76	1,19	0,94
Илок	2.352	425	316	412	352	127	132	28
%	56,72	10,2	7,62	9,93	8,49	3,06	3,18	0,67
Стара Пазова	3.945	799	959	696	650	180	246	113
%	51,96	10,52	12,63	9,16	8,56	2,37	3,24	1,48
Митровица	4.092	206	206	174	430	51	125	520
%	70,49	3,54	3,54	2,99	7,40	0,87	2,15	8,95
Рума	2.694	503	114	113	306	31	453	103
%	62,41	11,65	2,64	2,61	7,08	0,71	10,49	2,38
Ириг	2.746	113	345	67	123	40	466	21
%	69,92	2,87	8,78	1,70	3,13	1,01	11,86	0,53
Вуковар	2.891	213	1.209	898	514	651	28	123
%	44,27	3,26	18,51	13,75	7,87	9,96	0,42	1,88
Сремска жупанија	25.658	9.882	5.575	4.333	3.979	2.975	2.757	1.075
%	45,61	17,56	9,91	7,70	7,07	5,28	4,90	1,91
Број посланика	7	3	1	1	1	1	–	–

Број гласова странака у Сремској жупанији
на изборима 1920. године

Ако резултате гласања упоредимо са уделом Срба у становништву изборних срезова, утврдићемо да су у срезovima где је српски народ био заступљен у великом броју побеђивали радикали, док су све остале странке заостајале далеко иза њих. То важи и за српска места у срезovima с малим процентом Срба, као што су Мирковци у Винковачком срезу, где су радикали добили 328 гласова, а остале странке од само једног гласа (за комунисте) до највише 25 гласова (за Хрватску заједницу). Тамо где је било мало Срба – у Винковачком и Жупањском срезу – српске странке прошле су лоше (у Жупањском срезу утолико горе јер је одзив српских бирача био слаб), а гласачи Хрвати опредељивали су се претежно за Хрватску пучку сељачку странку. Укупно узев, у целој Сремској жупанији на изборима за Уставотворну скупштину убедљиву победу однела је Радикална странка са 25.658 гласова, а следиле су Хрватска пучка сељачка странка са 9.882 гласа, Комунистичка партија са 5.575, Хрватска заједница са 4.333, Демократска странка са 3.979, Хрватска пучка странка са 2.975, Социјалдемократска партија са 2.757 и Савез земљорадника са 1.075 гласова. За народне посланике изабрано је 14 кандидата, од тога 7 с листе Радикалне странке: поред поменутих Николе Пашића, др Жарка Миладиновића, адвоката из Руме, и др Војислава Јањића, професора богословије из Београда, то су били и Влада Савић, ратар из Каменице, др Љуба Поповић, чиновник из Каменице, Милан Недељковић, пензионисани професор из Сремских Карловаца, и Милан Младеновић, свештеник из Лаћарка, сви Срби. С листе Демократске странке изабран је само Србин Милорад Драшковић, министар унутрашњих дела из Београда, а с листе Комунистичке партије

Србин Никола Груловић, обућар из Руме. Осим девет српских посланика, у Уставотворну скупштину ушло је и пет Хрвата: Мато Леаковић, сељак из Бошњака, с листе Хрватске заједнице; др Јанко Шимрак, професор из Загреба, с листе Хрватске пучке странке, и Стјепан Радић, Мато Бабогредац, ратар из Бошњака, и Карло Хаузлер, књижевник и „бранитељ” из Крижевца, с листе Хрватске пучке сељачке странке.

Следећи парламентарни избори у Краљевини СХС одржани су 18. марта 1923. У Срему је бирано 10 посланика у 10 изборних срезова, на 182 гласачка места,¹¹ а истакнуто је 11 кандидатских листа: Радикалне странке, Независне радикалне – Протић, Хрватске републиканске сељачке странке (ХРСС), Демократске странке, Словенске људске и Хрватске пучке странке, Земљорадничке, Социјалдемократске, Српске, Хрватске тежачке, Инвалидске и Ратничке странке.¹² У целом Сремском изборном округу било је у бирачким списковима укупно 99.300 уписаних грађана, а на изборе је изашло 82.011 гласача или 82,58%, што је било знатно више него 1920. У Винковачком изборном срезу од 11.488 бирача гласало је 9.530 (83,0%), у Вуковарском од 8.654 – 8.686 (100,3%), у Жупањском од 8.591 – 7.992 (93,0%), у Земунском од 12.439 – 9.615 (77,2%), у Илочком од 9.540 – 5.906 (61,9%), у Иришком од 6.523 – 5.093 (78,1%), у Митровачком од 10.780 – 7.744 (71,8%), у Румском од 11.636 – 9.773 (84,0%), у Старопазовачком од 11.944 – 10.717 (89,7%) и у Шидском од 7.705 – 6.955 (90,3%).¹³ И овог пута највише гласача дао је Вуковарски срез, где уопште није било апстинената, а најмање Илочки.

У Винковачком срезу убедљиво је победила Хрватска републиканска сељачка странка са 7.443 гласа, док је другопласирана Радикална странка освојила тек 911 гласова. ХРСС је такође била на првом месту и у Вуковарском срезу са 3.411 гласова, али ни Радикална странка није много заостајала – имала је 3.321 глас. У Жупањском срезу ХРСС је однела још једну убедљиву победу са 7.274 гласа, оставивши далеко иза себе Демократску странку са 329 гласова, Хрватску пучку са 171, Радикалну са 119 гласова итд. Међутим, у Земунском срезу победили су радикали са 5.264 гласа према 1.308 гласова демократа и 1.134 гласа ХРСС-а. У Илочком срезу ХРСС је однела 2.160 гласова, а Радикална странка 1.564. Укупно 2.759 гласова радикали су освојили у Иришком срезу, а највише гласова после њих добили су социјалдемократи – 1.009. Са 3.706 гласова радикали су се нашли

¹¹ *Статистика избора народних посланика Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца одржаних 18 марта 1923. године*, 1.

¹² Исто, 2–3.

¹³ Исто, 8.

на првом месту и у Сремскомитровачком срезу, испред Земљорадничке странке са 1.074 гласа и Демократске странке са 867 гласова. Радикална странка однела је победу и у Румском срезу са 2.916 гласова према 2.616 гласова ХРСС-а и 1.005 гласова социјалдемократа. У Старопазовачком срезу Радикална странка освојила је 3.815 гласова, ХРСС 2.981, Немачка странка 1.213, Демократска 1.087 итд., док је у Шидском срезу ХРСС добила 2.662 гласа, а Радикална 1.891. Резултати гласања подробније су представљени у следећој табели:¹⁴

ИЗБОРНИ СРЕЗ	ХРСС	РС	ДС	Соц. дем	Немачка	Српска	Земљ.	Хрв. пучка	Незав. радикална	Инвалидска	Ратничка
Винковци	7.443	911	494	23	152	133	23	271	34	46	
%	78,10	9,6	5,2	0,2	1,6	1,4	0,2	2,8	0,4	0,5	—
Вуковар	3.411	3.321	863	18	225	346	163	227	31	81	
%	39,3	38,2	9,9	0,2	2,6	4,0	1,9	2,6	0,4	0,9	—
Жупања	7.274	119	329	24	29	13	4	171	5	24	
%	91,0	1,5	4,1	0,3	0,3	0,2	0,1	2,1	0,1	0,3	—
Земун	1.134	5.264	1.308	410	906	50	170	19	94	260	
%	11,8	54,7	13,6	4,3	9,4	0,5	1,8	0,2	1,0	2,7	—
Илок	2.160	1.564	229	606	131	798	62	53	115	48	140
%	36,6	26,5	3,9	10,3	2,2	13,5	1,0	0,9	1,9	0,8	2,4
Ириг	591	2.759	203	1.009	18	352	45	29	25	29	33
%	11,6	54,2	4,0	19,8	0,3	6,9	0,9	0,6	0,5	0,6	0,6
Ср. Митровица	594	3.706	867	568	171	384	1.074	45	198	137	
%	7,7	47,8	11,2	7,3	2,2	5,0	13,9	0,6	2,5	1,8	—
Рума	2.616	2.916	793	1.005	951	782	124	60	414	112	
%	26,8	29,8	8,1	10,3	9,7	8,0	1,3	0,6	4,2	1,2	—
Ст. Пазова	2.981	3.815	1.087	244	1.213	484	409	78	168	196	12
%	27,8	35,6	10,2	2,3	11,3	4,5	3,8	0,7	1,6	1,8	0,4
Шид	2.662	1.891	712	969	214	78	55	227	27	91	29
%	38,3	27,2	10,2	13,9	3,1	1,1	0,8	3,3	0,4	1,3	0,4
Сремски округ	30.866	26.266	6.885	4.876	4.010	3.420	2.129	1.180	1.111	1.024	244
%	37,6	32,0	8,4	5,9	4,9	4,2	2,6	1,4	1,4	1,3	0,3
Број посланика	5	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—

Запажа се изразит пораст утицаја Радићевог ХРСС-а код хрватске популације у Срему, па је та странка освојила највећи број гласова и добила пет посланика. Радикална странка је сачувала круг својих присталица који је створила већ уочи избора за Уставотворну скупштину, али с обзиром на знатно повећање броја гласача, процентуално гледано она је прошла много лошије него 1920: са 45,61% освојених гласова пала је на 32%. Из њених

¹⁴ Исто, 103–105.

редова изабрана су 4 посланика, док је друга најјача странка у земљи која се, поред Радикалне, ослањала углавном на српско бирачко тело, Демократска, у периоду између два парламентарна избора повећала број присталица (са 7,07% на 8,4% гласачког тела), али не и број посланика. Сремски округ у Народној скупштини је требало да представљају демократа Светислав Поповић, Србин, државни подсекретар на располагању, радикали Богдан Милашиновић, адвокат, Душан Марковић, свештеник, Милан Недељковић, професор, и др Војислав Јањић, свештеник, сви Срби, као и радићевци Ђуро Рајковић, земљорадник, Мато Бабогредац, земљорадник, др Никола Никић, адвокат, Павао Хаук, земљорадник, Хрвати, и Јакоб Шоблохер (Schoblocher), „ситничар”, Немац.¹⁵

У периоду између других и трећих парламентарних избора дошло је до значајних прегруписавања на политичкој сцени, будући да се Светозар Прибићевић с групом присталица 1924. одвојио од Демократске странке и основао Самосталну демократску странку. Формирање нове странке, на чијем се челу нашао најистакнутији српски политичар из Хрватске, значајно се одразило на опредељивање српске популације демократске оријентације изван Србије, на подручју некадашње Хабзбуршке монархије: она је остала уз свог вођу, дајући му подршку на предстојећим изборима за Народну скупштину, 1925. и 1927. године.

На треће парламентарне изборе, одржане 8. фебруара 1925. године, изашло је, од 111.391 уписаног бирача у Срему, 92.192 грађанина или 82,9%:

¹⁵ Исто, 163–167.

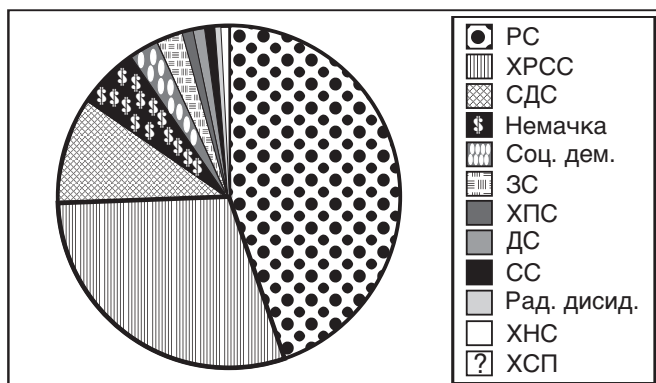
10.481 гласач од 12.366 у Винковачком срезу (84,75%), 9.935 од 11.611 у Вуковарском срезу (85,56%), 8.260 од 9.725 у Жупањском срезу (84,93%), 10.159 од 13.667 у Земунском срезу (74,33%), 6.443 од 7.640 у Илочком срезу (84,33%), 5.791 од 6.836 у Иришком срезу (84,71%), 9.557 од 11.495 у Митровачком срезу (83,14%), 10.779 од 13.288 у Румском срезу (81,11%), 13.165 од 15.833 у Старопазовачком срезу (83,14%) и 7.622 од 8.930 у Шидском срезу (85,35%). Поново је највећа излазност бирача забележена у Вуковарском срезу, а најмања је била у Земунском срезу. Гласачи су се опредељивали између листа ХРСС-а чији је носилац био др Влатко Мачек, Српске странке (носилац Жика Николић), Радикалне странке (Никола Пашић), Социјалдемократске (Витомир Кораћ), Земљорадничке (Војислав Ј. Лазић), Хрватске пучке странке (др Јанко Шимрак), Немачке (др Георг Грасл), Самосталне демократске (др Светислав Поповић), Хрватске странке права (Густав Перчец), Радикалне дисидентске (Милан Недељковић), Демократске (др Стеван Симеонович Чокић) и Хрватске народне странке (др Ђуро Шурмин).

ХРСС је и овог пута однела убедљиву победу у Винковачком срезу, освојивши 7.142 гласа (68,1%), док је на другом месту била Радикална странка са 1.730 гласова (16,5%), а на трећем Самостална демократска странка са 641 гласом (6,1%). У Вуковарском срезу редослед је био исти: ХРСС са 3.085 гласова (31,4%), Радикална странка са 4.720 (48,1%) и Самостална демократска странка са 970 (9,9%). Већину гласова ХРСС је добила и у Жупањском срезу – 6.134 (74,3%), Радикална странка 837 (10,1%) а Самостална демократска странка 811 (9,8%). У Земунском срезу, међутим, гласачи су се опредељивали потпуно другачије. Ту је убедљиво победила Радикална странка, са 6.043 гласа (59,5%), иза ње се нашла Самостална демократска странка са 1.625 гласова (15,9%), док је трећа била Немачка странка са 952 гласа (9,4%). Радикали су победили, са 3.378 гласова (52,4%), и у Илочком срезу, а следили су ХРСС са 1.845 гласова (28,6%) и социјалдемократи са 440 гласова (6,8%). У Иришком срезу радикали су се такође нашли на првом месту, са 4.055 гласова (70,0%), док је на другом месту била Самостална демократска странка са 548 гласова (9,4%), а на трећем ХРСС са 463 гласа (7,9%). Грађани Митровачког среза највише поверења имали су у Радикалну странку дајући јој 6.305 гласова (66,0%), затим у Самосталну демократску странку којој су дали 855 гласова (8,9%) и Земљорадничку странку која је добила 805 гласова (8,4%). У Румском срезу победила је Радикална странка са 4.720 гласова (41,1%), док је ХРСС освојила 1.981 глас (17,3%) а Самостална демократска странка 1.424 гласа (14,1%). Исти редослед био је и у Старопазовачком срезу и Шидском срезу: радикали 6.087

гласова (46,2%), односно 3.254 гласа (42,6%), ХРСС 2.715 гласова (20,6%), односно 2.517 гласова (32,9%), и Самостална демократска странка 1.707 гласова (12,9%), односно 654 гласа (8,6%). О резултатима гласања говори табела.¹⁶

ИЗБОРНИ СРЕЗ	РС	ХРСС	СДС	Немачка	Соц. дем.	ЗС	ХПС	ДС	СС	Рад. дисид.	ХНС	ХСП
Винковци	1.730	7.142	641	332	42	33	212	162	43	39	76	27
%	16,5	68,1	6,1	3,1	0,5	0,3	2,0	1,6	0,5	0,4	0,7	0,2
Вуковар	4.720	3.085	970	414	48	164	284	17	72	20	66	39
%	48,1	31,4	9,9	4,2	0,5	1,1	2,9	0,1	0,7	0,2	0,6	0,3
Жупања	837	6.134	811	71	33	21	192	16	37	10	57	38
%	10,1	74,3	9,8	0,9	0,4	0,2	2,3	0,2	0,5	0,1	0,7	0,5
Земун	6.043	767	1.625	952	191	309	49	104	38	24	34	22
%	59,5	7,6	15,9	9,4	1,9	3,1	0,5	1,0	0,4	0,2	0,3	0,2
Илок	3.378	1.845	289	199	440	65	36	29	105	14	37	7
%	52,4	28,6	4,5	3,1	6,8	1,0	0,6	0,5	1,6	0,2	0,6	0,1
Ириг	4.055	463	548	15	443	54	19	98	30	22	21	23
%	70,0	7,9	9,4	0,3	7,7	0,9	0,4	1,7	0,5	0,4	0,4	0,4
Митровица	6.305	710	855	219	332	805	33	39	211	14	23	11
%	66,0	7,5	8,9	2,3	3,5	8,4	0,4	0,4	2,2	0,1	0,2	0,1
Рума	4.720	1.981	1.424	1.302	747	187	100	90	104	31	50	45
%	41,1	17,3	14,1	15,7	6,5	1,6	0,9	0,9	0,8	0,3	0,4	0,4
Ст. Пазова	6.087	2.715	1.707	1.368	115	285	70	223	80	419	53	38
%	46,2	20,6	12,9	10,4	0,9	2,2	0,6	1,7	0,6	3,2	0,4	0,3
Шид	3.254	2.517	654	265	494	84	227	63	25	15	20	15
%	42,6	32,9	8,6	3,5	6,5	1,1	2,9	0,9	0,3	0,2	0,3	0,2
Срем. округ	41.129	27.359	9.524	5.137	2.885	2.007	1.222	841	745	608	437	265
%	44,6	29,8	10,3	5,5	3,1	2,2	1,3	0,9	0,8	0,7	0,5	0,3
Бр. посланика	6	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Број гласова странака у Срему на изборима 1925.

¹⁶ *Статистика избора народних посланика Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца одржаних 8. фебруара 1925. године*, Београд 1926.

Међу прве три странке сада се нашла, поред Радикалне и ХРСС-а, Самостална демократска странка, која је оставила далеко иза себе Демократску странку преузевши већину њених дотадашњих бирача. У Парламент су ушла шесторица радикала, Срби: др Војислав Јањић, министар на располагању, Душан Марковић, прота, др Јован Радивојевић, адвокат, др Љуба Поповић, новинар, Никола Бингулац, трговац, и Никола П. Пашић, председник владе; тројица радићеваца, Хрвати: Антон Бабић, земљорадник, др Владимир Мачек, адвокат, и Марјан Пеулић, земљорадник, и један самостални демократа, Србин, др Светислав Поповић, адвокат.

На четвртим парламентарним изборима 11. септембра 1927. године гласало је 82.518 или 71,4% од 115.647 бирача, на 201 гласачком месту. Највећа излазност била је у Вуковарском срезу, 9.668 гласача од 12.748 бирача или 75,8%, а најмања у Илочком срезу, 4.915 или 63,9% од 7.697. У Винковачком срезу гласало је 9.427 грађана (75,1%) од 12.545 бирача, у Жупањском 7.167 (73,3%) од 9.785, у Земунском 9.698 (69,3%) од 13.999, у Иришком 4.494 (65,0%) од 6.919, у Митровачком 8.392 (72,0%) од 11.656, у Румском 10.623 (72,9%) од 14.579, у Старопазовачком 11.333 (69,1%) од 16.396 и у Шидском 6.792 (72,9%) од 9.323.¹⁷ На овим изборима истакнут је већи број кандидатских листа него икада до тада, чак 17. При томе, само Радикална странка истакла је чак 4 листе (Божидара Ж. Максимовића, Војислава Јањића, др Љубе Поповића и Драгише Стојадиновића). Носилац листе Демократске странке био је Милан Ђ. Милојевић, а носилац листе њених дисидената Дамјан Керечки. На изборима су учествовале и Самостална демократска странка (др Светислав Поповић), Земљорадничка странка (Драгиша Ђ. Здравковић), Српска странка (Јован Севдић), Немачка странка (Јозеф Вилхелм), Социјалдемократска (Витомир Кораћ), Странка независних радника (Љуба Радовановић), као и хрватске странке: Хрватска сељачка (др Људевит Кежман), Хрватска републиканска (Марко Дошен), Независна хрватска сељачка (др Никола Никић), Хрватска пучка (Илија Петричевић) и Хрватски блок (др Алберт Базала).¹⁸ У хрватским срезовима Винковци и Жупања гласачи су се и даље опредељивали за Хрватску сељачку странку, док су српски гласачи у осталим срезовима остали подељени углавном између Радикалне и Самосталне демократске странке. Присталице радикала одлучивали су се првенствено за радикалску листу Божидара Ж. Максимовића, која је однела највећи број гласова у Сремском округу и обезбедила 4 посланика, Србе: др Богдана Милашиновића, адвоката и

¹⁷ *Статистика избора народних посланика Краљевине Срба, Хрватца и Словенаца одржаних 11 септембра 1927*, изradio Д-р Лаза М. Костић, Београд 1928, 8–9.

¹⁸ Исто, 154–161.

краљевског јавног бележника, Божидара Максимовића, министра на располагању, Емилијана Грбића, свештеника, и др Јована М. Радивојевића, адвоката. Самостална демократска странка нашла се по броју гласова на трећем месту, што јој је донело 3 посланичка места која су заузели Срби др Милан Костић, начелник у пензији, др Никола Радојевић, адвокат, и др Светислав Поповић, министар на располагању. Три мандата добила је и Хрватска сељачка странка, која је заузела друго место у Срему; то су били Хрвати др Људевит Кежман, новинар, др Сигисмунд Чајковац, професор, и Србин др Секула Дрљевић, адвокат.¹⁹ Изборни резултати остварени 1927. детаљније су приказани у табели:

ИЗБОРНИ СРЕЗ	РС	ХСС	СДС	РС	НС	ЗС	СД	ХБ	РС
Винковци	1.697	4.442	946	211	662	47	47	382	30
%	18,0	47,1	10,0	2,2	7,0	0,5	0,5	4,1	0,3
Вуковар	3.172	748	1.652	459	592	545	52	865	41
%	32,8	7,8	17,1	4,8	6,1	5,6	0,5	9,0	0,4
Жупања	986	4.005	465	192	84	24	22	554	15
%	13,7	55,8	6,5	2,7	1,2	0,3	0,3	7,7	0,2
Земун	2.554	459	2.710	390	938	1.077	167	81	619
%	26,3	4,7	28,0	4,0	9,7	11,1	1,7	0,8	6,4
Илок	1.307	1.050	488	515	276	213	331	144	51
%	26,6	21,4	9,9	10,5	5,6	4,3	6,7	2,9	1,0
Ириг	1.172	301	691	781	29	616	565	12	99
%	26,1	6,7	15,4	17,4	0,6	13,7	12,6	0,2	2,2
Митровица	1.859	403	1.783	1.546	222	1.700	313	64	24
%	22,2	4,8	21,3	18,4	2,6	20,3	3,7	0,8	0,3
Рума	2.318	1.148	1.646	1.323	1.829	824	838	61	49
%	21,8	10,8	15,5	12,5	17,2	7,8	7,9	0,6	0,5
Ст. Пазова	2.126	2.096	1.689	1.106	1.300	743	54	219	1.408
%	18,5	18,3	14,7	9,6	11,3	6,5	0,5	1,9	12,3
Шид	1.849	1.725	1.082	332	404	211	254	114	33
%	27,2	25,4	15,9	4,9	6,0	3,1	3,7	1,7	0,5
Сремски округ	19.040	16.377	13.152	6.855	6.336	6.000	2.643	2.496	2.369
%	23,1	19,8	15,9	8,3	7,7	7,3	3,2	3,0	2,9
Број посланика	4	3	3	–	–	–	–	–	–

¹⁹ Исто, 363–368.

ИЗБОРНИ СРЕЗ	ДС	НХС	ХП	НР	РС	ХР	СС	ДС (дис.)
Винковци	65	370	364	80	18	36	20	8
%	0,7	3,9	3,9	0,9	0,2	0,4	0,2	0,1
Вуковар	96	356	271	243	514	22	27	13
%	1,0	3,7	2,8	2,5	5,3	0,2	0,3	0,1
Жупања	83	357	144	23	27	162	16	17
%	1,2	5,0	2,0	0,3	0,4	2,3	0,2	0,2
Земун	265	10	23	238	124	11	16	16
%	2,7	0,1	0,2	2,5	1,3	0,1	0,2	0,2
Илок	394	9	31	38	8	10	37	14
%	8,0	0,2	0,6	0,8	0,2	0,2	0,8	0,3
Ириг	75	17	6	23	66	13	21	7
%	1,7	0,4	0,1	0,5	1,5	0,3	0,5	0,1
Митровица	125	93	12	137	64	11	29	6
%	1,5	1,1	0,1	1,6	0,8	0,1	0,3	0,1
Рума	217	138	23	72	64	25	34	13
%	2,0	1,3	0,2	0,7	0,6	0,2	0,3	0,1
Ст. Пазова	207	96	35	113	123	20	57	85
%	1,8	0,8	0,3	1,0	1,1	0,2	0,5	0,7
Шид	400	27	268	50	8	16	11	8
%	5,9	0,4	4,0	0,7	0,1	0,2	0,2	0,1
Сремски округ	1.927	1.473	1.177	1.017	1.016	326	268	187
%	2,3	1,8	1,4	1,2	1,2	0,4	0,3	0,2
Бр. посланика	—	—	—	—	—	—	—	—

Када упоредимо резултате остварене на свим парламентарним изборима, уочавамо да је српско бирачко тело у Срему у националном и идеолошком погледу углавном било хомогено, будући да се опредељивало за српски програм Радикалне странке, а у много мањој мери за Демократску / Самосталну демократску странку и њен југословенски програм.

Анализа изборних резултата говори и о политичкој и националној структури посланичких кандидата. Године 1920. изабрано је 14 кандидата, од тога 9 Срба, што износи 71,42% укупног броја посланика. Ако изузмемо Николу Груловића с листе Комунистичке партије, која је заступала класни, а не национални програм, удео српских посланика опада на 64,28%, што је и даље знатно више од учешћа Срба у националној структури Срема. Године 1923. изабрано је 10 посланика, међу њима 5 Срба или 50%, што је мање него на претходним изборима и приближно у складу са структуром становништва. На изборима 1925. Срби су добили 7 од 10 посланика или чак 70%. С обзиром на то да је један од њих припадао Самосталној демократској странци која је прешла у опозицију, из редова Радикалне странке, оптуживане за политичку хегемонију у држави, било је 60% изабраних српских кандидата. Године 1927. у Парламент је ушло чак 8 Срба или 80%, али је један од њих, Секула Дрљевић, био члан ХСС-а и не може се убрајати међу српске посланике; тројица су били из опозиционе Самосталне демократске странке, док су само четворица (40%) припадали Радикалној странци.

	РС	ХСС	ДС	СДС	КП	ХЗ	ХПС
1920.	7	3	1		1	1	1
1923.	4	5	1				
1925.	6	3		1			
1927.	4	3		3			
Укупно:	21	14	2	4	1	1	1

Број посланика изабраних на парламентарним изборима у Краљевини СХС

До занимљивих сазнања долази се и када се испита порекло и стално место пребивалишта изабраних посланика. Утврдили смо да су из Срема била шесторица од 9 посланика изабраних 1920: др Жарко Миладиновић из Руме, Влада Савић, др Љуба Поповић и Милан Недељковић из Каменице, Милан Младеновић из Лаћарка и Никола Груловић из Бешке. Рођени Сремци била су тројица од 5 посланика из 1923, а четворица су живела на том подручју: Светислав Поповић из Земуна, др Богдан Милашиновић из

Винковаца, Милан Недељковић и земунски свештеник Душан Марковић, родом из Мошорина у Бачкој. Срем је био завичај четворице од 7 посланика изабраних 1925: др Јована Радивојевића из Ирига, Николе Бингулца из Вуковара, др Љубе Поповића и др Светислава Поповића, а и свештеник Душан Марковић и даље је живео у Земуну. Године 1927. у Парламент су ушла, од 8 изабраних, шесторица Срба са сталним пребивалиштем у Срему: др Јован Радивојевић из Ирига, др Милан Костић из Шида, др Никола Радојевић из Сремске Митровице, др Светислав Поповић, др Богдан Милашиновић и Емилијан Грбић, свештеник у Руми родом из Рајића код Новске. То значи да је око 47% Срба у Срему у Уставотворној скупштини представљало 42,85% посланика с њиховог простора или, ако изузмемо комунисту Николу Груловића, само 35,71%; године 1923 – 40%, 1925 – 50% и 1927 – 60%. Ако узмемо у обзир само „хегемонисте” радикале и демократе, долазимо до резултата од 42,85% (1920), односно 40% (1923). Када из разматрања изузмемо Самосталну демократску странку која је у потоњем периоду чинила заједнички фронт с хрватским политичким снагама, и њене посланике др Светислава Поповића, др Милана Костића и др Николу Радојевића, добијамо резултат од 40% (1925) и 30% (1927). Према томе, удео српских посланика који су припадали тзв. хегемонистичким снагама, а који су били домицилно везани за Срем, у свим скупштинским сазивима био је испод процента учешћа Срба у националној структури сремског становништва. У просеку, Срба „хегемониста” из Срема било је укупно 17 или 38,63%.

Рашчлањавањем доступних података с парламентарних избора по више критеријума, дошли смо до резултата који, иако се ради о једном ужем државном подручју, отварају питање утемељености тезе о тзв. „великосрпској хегемонији” над несрпском, посебно хрватском, популацијом у држави, која је из политичке сфере била пренета и у науку, оптерећујући пре свега историографију о српско-хрватским односима. Пошто нам није намера да доносимо далекосежне закључке, рећи ћемо само како истраживање указује на то да је слика прошлости много сложенија од наметнутих стереотипа, да се она мора стварати имајући у виду све нијансе и да се постојеће представе о минулим збивањима морају стално преиспитивати.

Sofija Božić
Institute for Modern History of Serbia – Belgrade

SERBS IN SREM AD PARLIAMENTARY ELECTIONS IN THE KINGDOM
OF THE SERBS, CROATS AND SLOVENES

SUMMARY

This paper analyses the results of parliamentary elections held in 1920, 1923, 1925, and 1927 (turnout levels, election results in srez administrative units; the number, political affiliation, national structure, place of residence of the elected members of parliament etc.) on the territory of Srem, paying special attention to Serbian political parties and their candidates. The paper establishes that the Serbian electorate mostly voted for the Radical Party, and, to a much lesser extent, for the Democratic/Independent Democratic parties. By breaking down the accessible data according to several different criteria we reached the results (proportion of Serbian MPs residentially connected to Srem who belonged to the so-called hegemony forces amounted to 38.63%, and was below the percentage of Serbian share in the national structure of the population of Srem – around 47%), which, although pertaining to a small region of the country, question the foundations of the thesis of "Great Serbian hegemony" over non-Serbian, particularly Croatian, population in the country. This thesis was transferred from the political sphere into the sphere of science, burdening primarily the historiography of Serbo-Croatian relations.